

Дата 01.11.2023

Основи правознавства

Група Е-1

Урок 21

Тема: Право власності, підстави набуття та припинення

Матеріали до уроку

1. Поняття та зміст права власності

Кожен із вас, напевно, має певні речі, які називає своєю власністю.

Право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб, називають *правом власності*.

При цьому власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном. Це право закріплено в Конституції України та Цивільному кодексі України.

Право володіння – це юридично забезпечена можливість фактичного панування над річчю (майном).

Право користування – це юридично забезпечена можливість власника здобувати корисні властивості з речі (майна), що належать йому, для задоволення особистих немайнових та майнових потреб.

Право розпорядження – це юридично забезпечена можливість власника визначати фактичну або юридичну долю речі (майна).

Зазначимо, що володіння річчю може бути законним чи незаконним. **На законних підставах** володіє майном насамперед його власник, також на законних підставах майном може володіти особа, яка його орендує, отримала на зберігання тощо.

Якщо ж майно потрапило до особи з порушенням норм закону, то йдеться **про незаконне володіння**.

Незаконне володіння може бути **добросовісним або недобросовісним**. У першому випадку особа, яка незаконно володіє майном, не знає й не повинна була знати про незаконність цього володіння. У другому — особа знає або мала знати про незаконність цього володіння.

Конституція та Цивільний кодекс України визначають, що право власності є непорушним, ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні.

Потрібно знати, що:

- стати власником можна в будь-якому віці;
- законодавство встановлює вікові обмеження для розпорядження людиною своїм майном;
- майном дитини віком до 14 років розпоряджаються батьки в її інтересах;

- ❑ дитина віком від 14 до 18 років набуває права самостійно розпоряджатися своєю стипендією, зарплатою, гонораром, власним банківським рахунком...;
- ❑ дитина віком від 14 до 18 років може розпоряджатися своїми речами (майном) за згодою батьків;
- ❑ розпоряджатися своїм майном повністю, без будь-яких обмежень, можна лише після досягнення повноліття (18 років).

2. Суб'єкти права власності

Суб'єктами права власності є український народ, територіальні громади, фізичні та юридичні особи — будь-які учасники цивільних відносин, визначені законом. Важливим положенням закону є те, що всі суб'єкти права власності є рівними перед законом.

Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном, має право робити зі своїм майном усе, що не суперечить закону. Конституція України визнала, що власність зобов'язує. Це означає, що особа-власник повинна утримувати свою власність так, щоб вона не завдавала шкоди іншим.

Так, власник автомобіля зобов'язаний утримувати автомобіль у належному — безпечному для оточення — стані, власник будинку повинен утримувати в безпечному стані газові, водні, теплові мережі свого будинку. Власник не має права використовувати право власності на шкоду правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

3. Набуття права власності

Важливе значення має порядок набуття права власності. Усі способи набуття права власності поділяють на первинні та похідні

4. Припинення права власності

У своєму житті люди не лише набувають власність, але водночас і втрачають її — право власності в цьому випадку припиняється. Будь-яка особа може прийняти рішення про відчуження свого майна — його продаж, дарування тощо. Вона має право відмовитися від свого права власності, навіть знищити майно, що їй належить.

Право власності може бути припинено в тому випадку, коли особа за законом не має права бути власником цього майна. Так, якщо в громадянина виявлено вогнепальну зброю, на яку він не має права, її буде вилучено й право власності на цю зброю буде припинено. Іноді власнику можуть надати час для добровільного відчуження майна, яке він не може мати у власності.

Якщо майно, яке належить особі, є пам'яткою історії та культури, то воно може бути вилучено з метою забезпечення його збереження. Викуплена пам'ятка історії та культури переходить у власність держави. Так само може бути примусово вилучено приватні земельні ділянки, будинки тощо, якщо це необхідно для будівництва нових доріг, інших важливих об'єктів. Порядок вилучення в цих випадках визначається законом.

Іноді право власності може бути припинено у випадку, коли власник майна має певні невиконані зобов'язання — борги, непогашені кредити тощо. У цьому випадку майно може бути вилучено для погашення цих зобов'язань, також можлива конфіскація майна за рішенням суду у випадках, передбачених законом (як покарання, при порушенні митних правил тощо).

Передбачено також можливість здійснення реквізиції.

Питання для самоперевірки

1. Поясніть поняття «власність», «користування», «володіння», «розпорядження».
2. Яким є зміст права власності?
3. Наведіть приклади майна, яке є вашою власністю, ваших батьків, знайомих, друзів, юридичних осіб.
4. Які способи набуття права власності ви знаєте?
5. Які способи припинення права власності вам відомі?

Урок 22

Тема: Цивільно-правова відповідальність

Матеріали до уроку

1. Особливості цивільно-правової відповідальності

За будь-яке порушення цивільних прав особи передбачена цивільно-правова відповідальність.

Цивільно-правова відповідальність — це вид юридичної відповідальності, який полягає в настанні передбачених законом негативних майнових наслідків для правопорушника.

Цивільно-правова відповідальність має певні особливості порівняно з іншими видами юридичної відповідальності. Передусім вона має переважно **майновий характер**. Це пояснюється як особливістю відносин, які захищає цивільно-правова відповідальність (вони мають переважно майновий характер), так і тим, що одним з основних завдань цього виду відповідальності є компенсація втрат, збитків, відновлення порушеного права.

Цивільно-правова відповідальність має для порушника **додатковий характер**, адже притягнення до цивільно-правової відповідальності не звільняє від виконання зобов'язання, порушення якого призвело до притягнення до відповідальності.

При цьому особливістю цивільно-правової відповідальності є те, що порушник, якого притягають до відповідальності, і той, на чю користь приймається рішення, є юридично рівними.

Коли особу притягають до адміністративної, кримінальної та дисциплінарної відповідальності, не вимагається відповідність між порушенням і накладеним стягненням. За крадіжку (посягання на власність) може бути призначено покарання — позбавлення волі (обмежується право на свободу). А от для цивільно-правової відповідальності характерна **еквівалентність** — її сума, як правило, дорівнює сумі завданої шкоди.

Важливою особливістю цивільно-правової відповідальності є її **ініціативний характер**. Адже на відміну від адміністративної та кримінальної відповідальності, притягнення до яких відбувається незалежно від бажання потерпілого, наявності його заяви, притягнення до цивільно-правової відповідальності відбувається лише за ініціативою потерпілого.

Крім цього, особливістю цивільно-правової відповідальності є можливість притягнення до цивільно-правової відповідальності без вини. Також, на відміну від кримінального права, у цивільному праві діє принцип презумпції вини.

Підставами цивільної відповідальності є скоєння особою цивільного правопорушення, а також прийняття в установленому законом порядку рішення про притягнення до цивільно-правової відповідальності. Цивільно-правова відповідальність настає, як правило, за умови завдання потерпілому певної шкоди.

Як зазначалося, цивільно-правова відповідальність має компенсаційний характер, тому для неї важливо визначити грошову оцінку майнової шкоди.

Грошове вираження майнової шкоди називають **збитками**. При цьому збитки прийнято поділяти на реальні збитки й втрачену вигоду.

Реальні збитки — це ті втрати, яких особа зазнала реально, — вартість знищеного чи пошкодженого майна, витрати на його відновлення, ремонт.

Втраченою вигодою називають доходи, які особа могла отримати, але не отримала внаслідок порушення її права.

Розглянемо це на прикладі.

Унаслідок порушення Правил дорожнього руху водієм вантажівки було пошкоджено мікроавтобус, який перевозив пасажирів на одному з міських

маршрутів. Яких втрат зазнав власник машини? По-перше, мікроавтобус пошкоджено, необхідно купити нові деталі для заміни пошкоджених, сплатити за роботу працівникам, які будуть здійснювати ремонт. Ці витрати — реальні (або прямі) збитки. Однак, крім цього, автобус, працюючи на маршруті, щоденно забезпечував отримання доходів на суму 1000 грн. Протягом тижня, коли машину ремонтували, власник не отримав ці доходи (7000 грн) — це втрачена вигода.

2. Види цивільно-правової відповідальності

Закон визначає види цивільно-правової відповідальності.

За джерелом виникнення в цивільній відповідальності визначають два основні види відповідальності — **договірну й позадоговірну**.

Відповідальність за неповернутий вчасно борг впливає з попередньо укладеного договору — наприклад, боржник раніше уклав договір займу, узявши гроші в борг. Так само відповідальність продавця неякісного телевізора зумовлює раніше укладений договір купівлі–продажу. Відповідальність, що настає у зв'язку із невиконанням умов договору, називають **договірною**.

У ситуації ж, коли підлітки, граючи м'ячем, розбили шибку, ніяких угод між гравцями та власником будинку не було. Однак усе одно винуватець повинен відшкодувати збитки. Якщо відповідальність настає за відсутності договору, лише на підставі закону, ідеться про **позадоговірну відповідальність**.

Іноді відповідальність зобов'язані нести кілька осіб.

Залежно від розподілу обов'язків щодо відшкодування її поділяють на **солідарну, часткову та субсидіарну**.

Наприклад, троє хлопців, граючись, підпалили складені у дворі будівельні матеріали й завдали шкоди будівельному управлінню чи декілька осіб спільно взяли в борг гроші.

У разі **солідарної відповідальності** всі винні мають спільний обов'язок відшкодувати збитки. Вони відповідають за шкоду солідарно. Постраждалий має право вимагати відшкодування від будь-кого з винуватців у повному обсязі. Солідарна відповідальність настає лише у випадках, прямо визначених законом, насамперед у разі притягнення до позадоговірної

відповідальності (наприклад, двоє чоловіків разом пошкодили автомобіль, що стояв у дворі).

Якщо декілька людей разом візьмуть гроші в борг, а потім вчасно його не повернуть, потерпілий кредитор може вимагати від кожного з них лише відповідну частку боргу. Таку відповідальність називають **дольовою**, або **частковою**. Якщо в законі прямо не передбачено солідарну відповідальність — настає дольова.

Субсидіарна відповідальність має місце у випадку, коли хтось допомагає, субсидує іншого у відшкодуванні збитків. Відповідальність є фактично додатковою. Прикладом може бути відповідальність батьків за шкоду, завдану їхніми дітьми у віці від 14 до 18 років, якщо власних коштів і майна неповнолітнього не вистачить для відшкодування.

За загальним правилом завдана шкода відшкодовується в повному обсязі — як реальна шкода, так і втрачена вигода. Однак у деяких випадках сума відшкодування може бути, згідно із законом, зменшена або збільшена.

Так, у разі завдання шкоди фізичною особою суд має право врахувати її матеріальне становище й зменшити виплату. Також суд може зменшити суму відшкодування тоді, коли однією з причин завдання шкоди стала груба необережність потерпілого.

Грошове відшкодування може бути збільшеним у зв'язку зі зростанням вартості життя та збільшенням мінімальної заробітної плати, а також якщо рівень працездатності потерпілого знизився після прийняття первинного рішення про відшкодування, якщо йдеться про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я потерпілого.

Питання для самоперевірки

1. Поясніть поняття «цивільно-правова відповідальність», «договірна» і «позадоговірна відповідальність», «солідарна», «дольова» і «субсидіарна відповідальність».
2. Яка мета цивільно-правової відповідальності?
3. Які види цивільно-правової відповідальності вам відомі?
4. У яких випадках настає субсидіарна відповідальність?

Домашнє завдання:

1. Підготувати конспект
2. Дати відповіді на питання для самоперевірки

Виконані завдання надсилати на електронну адресу nataliia_matvieieva@ukr.net